

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RA VUMBIRHI (SAL)

PAPILA RA 2 (P2)

HUKURI 2013

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 80

Memorandamu leyi yi na 14 wa tipheji.

Giridi yo kombisa vuswikoti.**XIYENGE XA A: RHUBIRIKI YO KOREKETA XITSALWANA (40)**

	Khodi ya 7 Vuswikoti byo hlawuleka 80–100%	Khodi ya 6 Vuswikoti bya le henhla 70–79%	Khodi ya 5 Vuswikoti bya le henhlanyana 60–69%	Khodi ya 4 Vuswikoti bya le xikarhi byo amukeleka 50–59%	Khodi ya 3 Vuswikoti byo enela 40–49%	Khodi ya 2 Vuswikoti byo enelanyana bya madyondza 30–39%	Khodi ya 1 Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0–29%
	<u>22½–28</u>	<u>20–22</u>	<u>17–19½</u>	<u>14–16½</u>	<u>11½–13½</u>	<u>8½–11</u>	<u>0–8</u>
VUNDZENI NA NKUNGUHATO Khodi: VN (28 WA TIMARAKA)	-Vundzeni byi kombisa ku twisisa nhlokomhaka hi vuenti. -Mahungu ya na ntlhonthlo naswona ya hlutekile. -Nkunguhato/ mpfapfarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana lexi hlantswekeke no twisiseka.	-Vundzeni byi kombisa ku twisisa nhlokomhaka kahle. -Mahungu ya koka rinoko naswona ya tsakisa. -Nkunguhato/ mpfapfarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana lexi kombisaka vutshila no twisiseka.	-Vundzeni byi kombisa ku twisisa nhlokomhaka hi ndlela yo ringanela. -Mahungu ya tsakisa naswona ya khorwisa. -Nkunguhato/ mpfapfarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana lexi xi nga kahle swinene naswona xa twisiseka.	-Vundzeni byi kombisa ku twisisa nhlokomhaka hi ndlela ya le xikarhi. -Mahungu i ya le xikarhi kambe ya pfumala vuxokoxoko. -Nkunguhato/ mpfapfarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana lexi enerisaka naswona xa twisiseka.	-Vundzeni i byo enela. Ku na ku kayivela ka nkhulukelano. -Mahungu ya tala ku fambelana na nhlokomhaka, kambe ku na mbuyelelo wa timhaka. -Nkunguhato/ mpfapfarhuto wu tirhisiwile ku tumbuluxa xitsalwana xo enela, xo twisiseka naswona xi na nkhulukelano.	-A hi mikarhi hinkwayo laha vundzeni byi twakalaka naswona byi pfumala nkhulukelano. -Mahungu lama boxiwaka a ma talangi naswona ku tale mbuyelelo wa timhaka. -Ku hava vumbhoni byo enela lebyi kombisaka leswaku xitsalwana xi kunguhatiwile/ mpfapfarhutiwile naswona xitsalwana a xi andlariwangi kahle.	-Vundzeni bya huhula swinene naswona byi pfumala nkhulukelano. -Mahungu lama boxiwaka a ma tsakisi naswona ku tale ngopfu mbuyelelo wa timhaka. -Ku hava vumbhoni lebyi kombisaka leswaku xitsalwana xi kunguhatiwile/ mpfapfarhutiwile kambe xitsalwana xi andlariwile hi xiyimo xa le hansi.

RIRIMI, XITAYILI & KU HLELA Khodi: RXH (7 WA TIMARAKA)	6–7 -Lemuka nkoka wa matirhiselo ya ririmi hi ndlela ya vukheta. -Ririmi na mahikahatelo swi tirhisiwile hi nkhaqato. -Kota ku tirhisa ririmi ro gega hi mfanelo. -Mahlawulelo ya marito lama tirhisiwaka i ya xiyimo xa le henhla. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi fambelana na nhlokomhaka hi ndlela yo hlawuleka. -Xitsalwana a xi na swihoxo hi ku va xi xopaxopiwile no hleriwa.	5–5½ -Lemuka nkoka wa matirhiselo ya ririmi. -Ririmi na mahikahatelo swi tirhisiwile hi mfanelo. -Kota ku katsa na ririmi ro gega hi mfanelo. -Tirhisa tindlela to hambanahambana ta mahlawulelo ya marito hi mfanelo. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi fambelana swinene na nhlokomhaka. -Xitsalwana a xi na swihoxo hi ku va xi xopaxopiwile no hleriwa.	4½ -Vumbhoni byo kota ku lemuka matirhiselo ya ririmi hi ndlela ya vukheta bya tikomba. -Ririmi na mahikahatelo swi tala ku va swi tirhisiwa hi mfanelo. -Kota ku tirhisa ririmi ro gega hi ndlela ya le henhlanyana. -Mahlawulelo ya marito lama tirhisiwaka a ya fambelani na nhlokomhaka. -Hi mikarhi yo tala xitayili, thoni na rhejisitara swi fambelana na nhlokomhaka. -Xitsalwana a xi talangi swihoxo hi ku va xi xopaxopiwile no hleriwa.	3½–4 -Kota ku lemukanyana nkoka wa matirhiselo ya ririmi. -Matirhiselo ya ririmi i ya ntlovelo naswona mahikahatelo i ya le xikarhi. -Kota ku tirhisa ririmi ro gega hi ndlela ya le xikarhi. -Mahlawulelo ya marito i ya le xikarhi. -Hakanyingi xitayili, thoni na rhejisitara swi tala ku fambelana na nhlokomhaka. -Hambileswi xitsalwana xi nga xopaxopiwa no hleriwa, xi pfa xi va na swihoxo.	3 -Matirhiselo ya ririmi hi lamo enela. -Matirhiselo ya ririmi ya kayivela naswona mikarhi yin'wana mahikahatelo ya na swihoxo. -Kota ku tirhisa ririmi ro gega hi ndlela yo enela. -Mahlawulelo ya marito i yo enela. -Xitayili, thoni na rhejisitara swi kayivela nkhlukulano. -Hambileswi xitsalwana xi nga xopaxopiwa no hleriwa, xa ha ri na swihoxo leswi nga erivaleni.	2½ -Matirhiselo ya ririmi i ya madyondza. -Matirhiselo ya ririmi ya tsanile naswona mahikahatelo ya na swihoxo. -Wa tikeriwa ku kota ku tirhisa ririmi ro gega hi mfanelo. -Mahlawulelo ya marito i ya madyondza. -Xitayili, thoni na rhejisitara a swi tirhisiwanga hi mfanelo. -Hambiloko xitsalwana xi xopaxopiwile no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala.	0–2 -Matirhiselo ya ririmi ya tsanile swinene. -Matirhiselo ya ririmi ya tsanile naswona mahikahatelo ya na swihoxo swo tala. -Wa tikeriwa ku kota ku tirhisa ririmi ro gega hi mfanelo. -Marito a ya hlawuriwi hi mfanelo. -Xitayili, thoni na rhejisitara a swi tirhisiwanga hi mfanelo eka xitshuriwa hinkwaxo. -Hambiloko xitsalwana xi xopaxopiwile no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala naswona a xi twisiseki.
XIVUMBEKO Khodi: X (5 WA TIMARAKA)	4–5 -Ku na nkhlukulano eka malukelo ya nhlokomhaka. -Vuxokoxoko byi andlariwile hi ndlela yo kongoma yo hlawuleka swinene. -Swivulwa na tindzimana swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukulano swinene. -Vulehi byi fambelana na swilaveko swa xitsalwana.	3½ -Ku na nkhlukulano eka malukelo ya nhlokomhaka. -Vuxokoxoko byi andlariwile hi ndlela yo kongoma swinene. -Swivulwa na tindzimana swi andlariwile hi mfanelo swinene. -Vulehi hi lebyi faneleke.	3 -Malukelo ya timhaka to tala ya fambelana na nhlokomhaka. -Vuxokoxoko byi andlariwile hi ndlela leyi faneleke. -Swivulwa na tindzimana swi andlariwile hi mfanelo. -Vulehi hi lebyi faneleke.	2½ -Malukelo ya timhaka ya fambelana na nhlokomhaka. -Vuxokoxoko byin'wana byi andlariwile ku ya hi swilaveko swa nhlokomhaka. -Swivulwa na tindzimana swi na swihoxo kambe xitsalwana xa twisiseka. -Vulehi byi tala ku va lebyi faneleke.	2 -Malukelo ya timhaka tin'wana ya fambelana na nhlokomhaka. -Ku na vuxokoxokonyana lebyi andlariweke hi ndlela leyi twisisekaka. -Swivulwa na tindzimana swi na swihoxo kambe xitsalwana xa twisiseka. -Xitsalwana xi lehe/ kome ngopfu.	1½ -Malukelo ya timhaka tin'wana a ya fambelani na nhlokomhaka. -Mikarhi yin'wana vuxokoxoko bya huhula naswona hungu leri a ri vulaka a ri koti ku kumbeteleka. -Swivulwa na tindzimana i swa madyondza. -Xitsalwana xi lehe/ kome ngopfu.	0–1 -Malukelo ya timhaka eka xitsalwana hinkwaxo a ya fambelani na nhlokomhaka. -Vuxokoxoko lebyi andlariweke bya huhula. -Swivulwa na tindzimana swi pfuvapfuvanile naswona a swi na nandzelelano. -Xitsalwana xi lehe/ kome ku tlula mpimo swinene.

XIYENGE XA B: RHUBIRIKI YO KOREKETA SWITSALWAMBIKO SWO LEHA (20)

	Khodi ya 7 Vuswikoti byo hlawuleka 80–100%	Khodi ya 6 Vuswikoti bya le henhla 70–79%	Khodi ya 5 Vuswikoti bya le henhlyana 60–69%	Khodi ya 4 Vuswikoti bya le xikarhi byo amukeleka 50–59%	Khodi ya 3 Vuswikoti byo enela 40–49%	Khodi ya 2 Vuswikoti byo enelanyana bya madyondza 30–39%	Khodi ya 1 Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0–29%
VUNDZENI, NKUNGUHATO & XIVUMBEKO Khodi: VNX (14 WA TIMARAKA)	11½–14 -Ku na vutivi byo hlawuleka ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Maandlalelo ya mahungu ya kombisa ku vupfa ka miehleketo, mahungu hi lamo kongoma swinene eka xitsalwambiko hinkwaxo naswona a nga humi emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi na nkhlukelano swinene naswona timhaka ti andlariwile hi ndlela yo enerisa, na vuxokoxoko hinkwabyo byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko lexi hlantswekeke swinene no twisiseka.	10–11 -Ku na vutivi bya kahle swinene ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Maandlalelo ya mahungu ya kombisa ku vupfa ka miehleketo, mudyondzi u andlala mahungu hi ndlela yo kongoma naswona a nga tali ku huma emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi na nkhlukelano naswona timhaka ti andlariwile hi ndlela yo enerisa, na vuxokoxoko hinkwabyo byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa kahle swinene no twisiseka. -U landzelerile milawu leyi faneleke ya swilaveko swa xivumbeko.	8½–9½ -Ku na vutivi bya kahle ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Mudyondzi u andlala mahungu hi ndlela yo kongoma kambe u pfa a humanyana emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano naswona vuxokoxoko byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa kahle no twisiseka. -U tala ku landzelela milawu leyi faneleke ya swilaveko swa xivumbeko.	7–8 -Ku na vutivi bya le xikarhi ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Loko mudyondzi a andlala mahungu u pfa a huma emhakeni kambe a swi onhi mongo wa mhaka. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano wa le xikarhi naswona vuxokoxoko byin'wana byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xo twisiseka xa Ririmi ro Engetela ra Vumbirhi. -U tala ku landzelela milawu leyi faneleke ya swilaveko swa xivumbeko.	6–6½ -Ku na vutivi byo enela ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Loko mudyondzi a andlala mahungu u pfa a huma emhakeni naswona mikarhi yin'wana mongo wa mhaka wu pfa wu nga twali. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano wo enela naswona ku na vuxokoxoko bya madyondza byo seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa Ririmi ro Engetela ra Vumbirhi xo enela no twisiseka. -Xivumbeko xi andlariwile hi ndlela yo enela ku ya hi swilaveko swa matsalelo, kambe ku na swihoxo leswi nga lo tiangandla, erivaleni.	4½–5½ -Vutivi lebyi nga kona i bya madyondza ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Mudyondzi u huma emhakeni loko a andlala mahungu naswona mikarhi yin'wana mongo wa mhaka a wu twali. -Vundzeni na timhaka a swi talangi ku va na nkhlukelano naswona ku na vuxokoxoko byitsongo lebyi seketelaka nhlokomhaka. -Hambileswi nkunguhato/ mpapfarhuto wu nga endliwa, xitsalwambiko a xi ringanelangi ku va xa Ririmi ro Engetela ra Vumbirhi naswona xitsalwambiko a xi andlariwangi kahle. -Xivumbeko a xi andlariwangi hi ndlela yo landzelela milawu ya matsalelo, naswona ku na swihoxo leswi kavanyetaka mongo.	0–4 -Ku pfumaleka vutivi bya matsalelo ya switsalwambiko. -Mudyondzi u huma emhakeni loko a andlala mahungu naswona mikarhi yin'wana mongo wa mhaka a wu twali. -Vundzeni na timhaka a swi na nkhlukelano naswona ku na vuxokoxokonyana lebyi seketelaka nhlokomhaka. -Nkunguhato/ mpapfarhuto a swi andlariwangi hi ndlela ya kahle naswona maandlalelo ya xitsalwana i ya xiyimo xa le hansi. -Xivumbeko a xi andlariwangi hi ndlela yo landzelela swilaveko swa matsalelo.

RIRIMI , XITAYILI & KU HLELA Khodi: RXH (6 WA TIMARAKA)	5–6 -Milawu ya xivumbeko yi tirhisiwile hi mfanelo na hi ndlela ya vutlhari swinene. -Ntivoririmi wu tirhisiwile hi nkhaqato hi xiyimo xa le henhla swinene ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, xi tirhisiwile hi nkhaqato swinene ku ya hi swilaveko swa nhlokomhaka. -Xitsalwambiko xi hava na xihoxo na xin'we hikuva xi xopaxopiwire no hleriwa. -Xitsalwambiko xi na vulehi lebyi faneleke.	4½ -Vulongoloxamarito byi endliwile kahle swinene. -Ntivoririmi wu tala ku va wu tirhisiwile hi nkhaqato ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, xi tala ku va xi tirhisiwile hi mfanelo ku ya hi swilaveko swa nhlokomhaka. -Xitsalwambiko a xi talelangi hi swihoxo hikuva xi xopaxopiwire no hleriwa. -Xitsalwana xi na vulehi lebyi faneleke.	4 -Vulongoloxamarito byi kahle naswona marito ya hlayeka kahle. -Ntivoririmi wu tirhisiwile hi nkhaqato ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, xi tala ku fambelana na nhlokomhaka. -Xitsalwambiko xi na swihoxonyana hikuva xi xopaxopiwire no hleriwa. -Xitsalwana xi na vulehi lebyi faneleke.	3–3½ -Vulongoloxamarito i bya le xikarhi. Swihoxo a swi onhi nkhluko wa mongo. -Ntivoririmi wu tirhisiwile hi ndlela yo amukeleka ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, xi tirhisiwile hi ndlela yo enela. -Xitsalwambiko xi na swihoxo swa le xikarhi hikuva xi xopaxopiwire no hleriwa. -Xitsalwana xi tala ku va na vulehi lebyi faneleke.	2½ -Vulongoloxamarito i byo enela naswona ku na swihoxo swo tala. -Ntivoririmi wa kayivela naswona a wu enelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Matirhiselo ya xitayili, ya pfa swi nga twisiseki. -Hambiloko xitsalwambiko xi xopaxopiwire no hleriwa, xa ha ri na swihoxo. -Xitsalwana xi komile/lehile swinene.	2 -Vulongoloxamarito i bya xiyimo xa le hansi naswona swa nonoha ku landzelela mongo wa mhaka. -Ntivoririmi wa ha lava ku antswisiwa naswona a wu ringanelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, a xi tirhisiwile hi mfanelo. -Hambiloko xitsalwambiko xi xopaxopiwire no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala. -Xitsalwana xi komile/lehile swinene.	0–1½ -Vulongoloxamarito i bya xiyimo xa le hansi swinene naswona swa nonoha ku landzelela mongo wa mhaka. -Ntivoririmi wu lava ku antswisiwa swinene naswona a wu ringanelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu. -Xitayili, a xi fambelani na nhlokomhaka. -Hambiloko xitsalwambiko xi xopaxopiwire no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala naswona xi hlanganisa nhloko. -Xitsalwana xi komile/lehile swinene.
--	---	--	---	--	--	---	--

XIYENGE XA C: RHUBIRIKI YO KOREKETA SWITSALWAMBIKO SWO KOMA (20)

	Khodi ya 7 Vuswikoti byo hlawuleka 80–100%	Khodi ya 6 Vuswikoti bya le henhla 70–79%	Khodi ya 5 Vuswikoti bya le henhlanyana 60–69%	Khodi ya 4 Vuswikoti bya le xikarhi byo amukeleka 50–59%	Khodi ya 3 Vuswikoti byo enela 40–49%	Khodi ya 2 Vuswikoti byo enelanyana bya madyondza 30–39%	Khodi ya 1 Vuswikoti byo ka byi nga enelangi 0–29%
VUNDZENI, NKUNGUHATO & XIVUMBEKO Khodi: VNX (14 WA TIMARAKA)	11½–14 -Ku na vutivi byo hlawuleka ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Maandlalelo ya mahungu ya kombisa ku vupfa ka miehleketo, mahungu hi lamo kongoma swinene eka xitsalwambiko hinkwaxo naswona a nga humi emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi na nkhlukelano swinene naswona timhaka ti andlariwile hi ndlela yo enerisa, na vuxokoxoko hinkwabyo byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko lexi hlantswekeke swinene no twisiseka.	10–11 -Ku na vutivi bya kahle swinene ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Maandlalelo ya mahungu ya kombisa ku vupfa ka miehleketo, mudyondzi u andlala mahungu hi ndlela yo kongoma naswona a nga tali ku huma emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi na nkhlukelano naswona timhaka ti andlariwile hi ndlela yo enerisa, na vuxokoxoko hinkwabyo byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwambiko xa kahle swinene no twisiseka. -U landzelerile milawu leyi faneleke ya swilaveko swa xivumbeko.	8½–9½ -Ku na vutivi bya kahle ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Mudyondzi u andlala mahungu hi ndlela yo kongoma kambe a pfa a humanyana emhakeni. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano naswona vuxokoxoko byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwana xa kahle no twisiseka. -U tala ku landzelela milawu leyi faneleke ya swilaveko swa xivumbeko.	7–8 -Ku na vutivi bya le xikarhi ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Loko mudyondzi a andlala mahungu u pfa a huma emhakeni kambe a swi onhi mongo wa mhaka. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano wa le xikarhi naswona vuxokoxoko byin'wana byi seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwana xo amukeleka xa Ririmi ra Vumbirhi ro Engetela. -Xivumbeko xi andlariwile hi ndlela ya le xikarhi ku ya hi swilaveko swa matsalelo.	6–6½ -Ku na vutivi byo enela ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Loko mudyondzi a andlala mahungu u pfa a huma emhakeni naswona mikarhi yin'wana mongo wa mhaka wu pfa wu nga twali. -Vundzeni na timhaka swi andlariwile hi ndlela ya nkhlukelano wo enela naswona ku na vuxokoxoko bya madyondza byo seketela nhlokomhaka. -Vumbhoni bya nkunguhato/ mpapfarhuto byi tikomba hikuva ku tumbuluxiwile xitsalwana xo enela no twisiseka xa Ririmi ra Vumbirhi ro Engetela. -Xivumbeko xi andlariwile hi ndlela yo enela ku ya hi swilaveko swa matsalelo, kambe ku na swihoxo leswi nga lo tiangandla, erivaleni.	4½–5½ -Vutivi lebyi nga kona i bya madyondza ku ya hi swilaveko swa xitsalwambiko. -Mudyondzi u huma emhakeni loko a andlala mahungu naswona mikarhi yin'wana mongo wa mhaka a wu twali. -Vundzeni na timhaka a swi tali ku va na nkhlukelano naswona ku na vuxokoxoko byitsongo lebyi seketelaka nhlokomhaka. -Hambileswi nkunguhato/ mpapfarhuto wu nga endliwa, xitsalwana a xi ringanelangi ku va xa Ririmi ro Engetela ra Vumbirhi naswona xitsalwana a xi andlariwangi kahle. -Xivumbeko a xi andlariwangi hi ndlela yo landzelela milawu ya matsalelo, naswona ku na swihoxo leswi kavanyetaka mongo.	0–4 -Ku pfumaleka vutivi bya matsalelo ya switsalwambiko. -Mudyondzi u huma emhakeni loko a andlala mahungu naswona mikarhi yin'wana mongo wa mhaka a wu twali. -Vundzeni na timhaka a swi na nkhlukelano naswona ku na vuxokoxokonyana lebyi seketelaka nhlokomhaka. Nkunguhato/ mpapfarhuto a swi andlariwangi hi ndlela ya kahle naswona maandlalelo ya xitsalwana i ya xiyimo xa le hansi. -Xivumbeko a xi andlariwangi hi ndlela yo landzelela swilaveko swa matsalelo.

RIRIMI , XITAYILI & KU HLELA Khodi: RXH (6 WA TIMARAKA)	5–6	4½	4	3–3½	2½	2	0–1½
	<p>-Milawu ya xivumbeko yi tirhisiwile hi nkhaqato na hi ndlela ya vutlhari swinene.</p> <p>-Xitsalwambiko xi lukiwile hi ndlela yo hlawuleka hi ku landzelala milawua ya vulongoloxamarito.</p> <p>-Ntivoririmi wu tirhisiwile hi nkhaqato ku ya xikongomelo xa vaamukeri mahungu na mbangu.</p> <p>-Xitayili, xi tirhisiwile hi nkhaqato swinene ku ya hi swilaveko swa nhlokomhaka.</p> <p>-Xitsalwambiko xi hava na xihoxo na xin'we hikuva xi xopaxopiwile no hleriwa.</p> <p>-Xitsalwambiko xi na vulehi lebyi faneleke.</p>	<p>-Xitsalwambiko xi lukiwile kahle swinene.</p> <p>-Ntivoririmi wu tala ku va wu tirhisiwile hi nkhaqato ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Xitayili, xi tala ku va swi tirhisiwile hi mfanelo ku ya hi swilaveko swa nhlokomhaka.</p> <p>-Xitsalwambiko a xi talelangi hi swihoxo hikuva xi xopaxopiwile no hleriwa.</p> <p>-Xitsalwana xi na vulehi lebyi faneleke.</p>	<p>-Xitsalwambiko xi xi lukiwile kahle.</p> <p>-Ntivoririmi wu tirhisiwile hi nkhaqato ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Xitayili, xi tala ku amukeleka</p> <p>-Xitsalwambiko xi na swihoxonyana hikuva xi xopaxopiwile no hleriwa.</p> <p>-Xitsalwana xi na vulehi lebyi faneleke.</p>	<p>-Xitsalwambiko i xa le xikarhi. Swihoxo a swi onhi nkholuko wa mongo.</p> <p>-Ntivoririmi wu tirhisiwile hi ndlela yo amukeleka ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Xitayili, xi tirhisiwile hi ndlela yo enela.</p> <p>-Xitsalwambiko xi na swihoxo swa le xikarhi hikuva xi xopaxopiwile no hleriwa.</p> <p>-Xitsalwana xi tala ku va na vulehi lebyi faneleke.</p>	<p>-Xitsalwambiko i xo enela naswona ku na swihoxo swo tala.</p> <p>-Ntivoririmi wa kayivela naswona a wu enelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Matirhiselo ya xitayili, ya pfa ya nga twisiseki.</p> <p>-Hambiloko xitsalwambiko xi xopaxopiwile no hleriwa, xa ha ri na swihoxo.</p> <p>-Xitsalwana xi komile/lehile swinene.</p>	<p>- Xitsalwambiko i xya xiyimo xa le hansi naswona swa nonoha ku landzelela mongo wa mhaka.</p> <p>-Ntivoririmi wa ha lava ku antswisiwa naswona a wu ringanelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Xitayili, a xi tirhisiwangi hi mfanelo.</p> <p>-Hambiloko xitsalwambiko xi xopaxopiwile no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala.</p> <p>-Xitsalwana xi komile/lehile swinene.</p>	<p>- Xitsalwambiko i xa xiyimo xa le hansi swinene naswona swa nonoha ku landzelela mongo wa mhaka.</p> <p>-Ntivoririmi wu lava ku antswisiwa swinene naswona a wu ringanelangi ku ya hi xikongomelo xa vaamukeri va mahungu na mbangu.</p> <p>-Xitayili, a xi fambelani na nhlokomhaka.</p> <p>-Hambiloko xitsalwambiko xi xopaxopiwile no hleriwa, xa ha ri na swihoxo swo tala naswona xi hlanganisa nhloko.</p> <p>-Xitsalwana xi komile/lehile swinene.</p>

MAAVELO YA TIMARAKA

XIYENGE XA A: XITSALWANA: 40 WA TIMARAKA

VUNDZENI NA NKUNGUHATO	(VN):	28
RIRIMI, XITAYILI NA KU HLELA	(RXH):	07
XIVUMBEKO	(X):	<u>05</u>
		40

XIYENGE XA B: XITSALWAMBIKO XO LEHA: 20 WA TIMARAKA

VUNDZENI, NKUNGUHATO NA XIVUMBEKO	(VNX):	14
RIRIMI, XITAYILI NA KU HLELA	(RXH):	<u>06</u>
		20

XIYENGE XA C: XITSALWAMBIKO XO KOMA: 20 WA TIMARAKA

VUNDZENI, NKUNGUHATO NA XIVUMBEKO	(VNX):	14
RIRIMI, XITAYILI NA KU HLELA	(RXH):	<u>06</u>
		20

SWILETELO SWA MAKOREKETELO

XIYENGE XA A: SWITSHURIWA SWA SWITSALWANA

XIVUTISO XA 1

1.1 U MURHANGERI WA XITICHI XA MAPHORISA. HI BYELI LESWI U NGA TA SWI ENDLA.

Mukamberiwa a nga ngenisa swin'wana swa leswi landzelaka:

- Maantswiselo ya xiyimo xa vugevenga.
- Maantswiselo ya matirhelo ya maphorisa.
- Ku nyika masagwadi eka maphorisa lama tirhaka swinene.
- Ku lwa na ku herisa vukungundzwana.
- Ku engetela mimovha ya maphorisa.
- Ku endla tinhlengeletano na vaaki ku va tsundzuxa ku tisirhelela eka vugevenga.
- Ku engetela nhlayo ya maphorisa.
- Ku hlohlotela vantshwa ku nghenelela eka swa mintlangu.

[40]

1.2 MASINGITA LAMA NDZI NGA TA KA NDZI NGA MA RIVALI.

Mukamberiwa u ta hlamusela leswi a nga tshama a swi vona swo hlamarisa, xikombiso hi lexi nga laha hansi.

Mukamberiwa a nga ngenisa swin'wana swa leswi landzelaka:

- Nkarhi na ndhawu.
- Vito ra kereke na vito ra mufundhisi.
- Ntshungu lowu a wu ri kona.
- Machumayeelo ya mufundhisi loyi.
- Masingita lawa ya humeleleke.
- Leswi humeleleke endzhaku ka masingita.
- Leswi a dyondzeke swona.

[40]

1.3 MUNHU WA NDHUMA LOYI A NDZI TSAKISAKA.

Mukamberiwa a nga ngenisa swin'wana swa leswi landzelaka:

- Vito ra munhu loyi na ndhawu laha a tshamaka kona.
- Leswi a nga duma hi swona.
- Leswi endlaka leswaku ndzi n'wi tsakela.
- Mahanyelo ya yena.
- Leswi a pfunisaka xiswona etikweni.
- Maambalelo ya yena.
- Leswi a vuyeriwaka eka leswi a swi tirhaka./Ku vuyeriwa ka yena hi leswi a swi tirhaka.
- Leswi ndzi dyondzeke swona eka yena.

[40]

1.4 **LOKO U DYONDZEKILE WA TIPHINA.**

Mukamberiwa a nga ngenisa swin'wana swa leswi landzelaka:

- Ku boxa muxaka wa tidyondzo leti a ti tsakelaka.
- Nkarhi wa ku dyondzela tidyondzo leti.
- Laha ti dyondzeriwaka kona.
- Nkoka wa tidyondzo leti.
- Mintirho leyi u nga yi tirhaka loko u dyondzile.
- Matiphinelo ya wena.

[40]

1.5 1.5.1 **NKOKA WA NDHAVUKO**

Mukamberiwa a nga ngenisa swin'wana swa leswi landzelaka:

Tlhelo ro hlamusela.

- Nhlamuselo ya ndhavuko.
- Tinxaka ta mindhavuko leyi u yi tivaka.
- Maambalelo ya ndhavuko.
- Mincino ya ndhavuko.
- Swakudya swa ndhavuko.
- Switirhisiwa swa ndhavuko.
- Ku pfuna ka ndhavuko evuton'wini.
- Mavonelo ya mudyondzi hi tlhelo ra ndhavuko.

Tlhelo ro rungula

- Nkarhi na ndhawu.
- Tinxaka ta mindhavuko leyi a yi ri kona.
- Maambalelo ya kona.
- Leswi a va cina swona.
- Swakudya leswi va swi dyeke na ku swi vona.
- Ku pfuna ka ndhavuko.
- Mavonelo ya mudyondzi hi tlhelo ra ndhavuko.

[40]

1.5.2 NTIRHO WA VUDOKODELA

Mukamberiwa a nga nghenisa swin'wana swa leswi landzelaka:

Tihelo ro hlamusela

- Vito ra ntirho lowu a wu tirhaka.
- Tidyondzo leti a ti paseke.
- Lomu a paseleke kona tidyondzo leti.
- Ndhawu laha a tirhaka kona.
- Mitlhontlho ya ntirho lowu
- Nseketelo lowu wu lavekaka eka ntirho lowu.
- Matshunxelo ya mitlhontlho leyi.
- Vuxaka na mitrhu yin'wana.

Tihelo ro rungula

- Muxaka wa ntirho.
- Tidyondzo leti lavekaka eka ntirho lowu.
- Lomu a paseleke kona.
- Ndhawu laha a tirhaka kona.
- Mitlhontlho ya ntirho lowu.
- Nseketelo lowu a wu kumaka. Matshuxele ya mitlhontlho.
- Vuxaka na mitirho yin'wana.

[40]

1.5.3 NKOKA WA MBANGO

Mukamberiwa a nga nghenisa swin'wana swa leswi landzelaka:

Tihelo ro hlamusela

- Nhlamuselo ya mbangu.
- Tinxaka ta mbangu.
- Ku pfuna ka mbangu.
- Mahlayisele ya mbangu.
- Vanhu na mbangu.
- Swihari, swifuwo na mbangu.
- Mbangu na vupfhumba.
- Mbangu na ikhonomi.

Tihelo ro rungula

- Muxaka wa mbangu lowu a wu vonaka.
- Tinxaka ta mbangu.
- Ku pfuna ka mbangu.
- Mahlayisele ya mbangu.
- Vanhu na mbangu.
- Swihari, swifuwo na mbangu.
- Mbangu na vupfhumba.
- Mbangu na ikhonomi.

[40]

1.5.4 **MALI LEYI YI FANISIWEKE NHLOKO YA MANDELA**

Mukamberiwa a nga nghenisa swin'wana swa leswi landzelaka:

Tlhelo ro hlamusela

- Mandela i mani.
- I munhu wo sungula eka Vantima ku fanisiwa eka mali ya tiko a ri karhi a hanya.
- Swivangelo swo va a fananisiwa eka mali ya tiko.
- Ku tinyiketela ka yena ku tirhela tiko.
- Ku rivalela vanhu lava xaniseke Vantima.
- Ndhuma ya yena ematikweni hinkwawo ya misava.
- Rirhandzu ra yena eka vana.

Tlhelo ro rungula

- Mandela i mani.
- Migingiriko ya yena eka swa tipolitiki.
- Ku khomiwa ka yena.
- Leswi a swi endleke loko a ri ejele.
- Ku humesiwa ka yena ejele.
- Migingiriko ya yena loko a ri presidente.
- Sweswi nhloko ya yena yi fanisiwile eka mali leyintshwa ya tiko ra AfrikaDzonga.

[40]

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 40

XIYENGE XA B: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO LEHA

XIVUTISO XA 2

Mukamberiwa a nga ngenisa swin'wana swa leswi landzelaka:

2.1 PAPILA RA XIKAYA

- Adirese ya mutsari.
- Xiloso.
- Ku xeweta.
- Ku hoyozela sesi ku va a kumile n'wana wa mufana.
- Ntsako lowu tisiweke hi n'wana wa mufana.
- Rimbewu leri a ri ri kona ra vamakwavo wa mufana loyi.
- I n'wana wa vungani.
- Nsariso.

[20]

2.2 PAPILA RA XIMFUMO

- Adirese ya mutsari evokweni ra xinene.
- Adirese ya mutsaleriwa evokweni ra ximatsi.
- Nhlokomhaka ya papila.
- Ku kombela ku pfuniwa hi mali ya muako.
- Xikongomelo xa muako lowu.
- Nkarhi wo sungula muako lowu.
- Leswi a swi endlaka ku pfuna vudyuhari sweswi.
- Nsariso.

[20]

2.3 N'WANGULANO

- Laha n'wangulano wu humelelaka kona.
- Mavito ya swimunhuhatwa.
- Xivangelo xa ku holova ka vona.
- Matikhomelo ya muchayeri.
- Matikhomelo ya mukhandziyi.
- Leswi tsariweke erivantini ra thekisi.
- Leswi mholovo yi heriseke xiswona.
- Leswi endlaweke hi vakhandziyi lavan'wana.

[20]

2.4 XIVIKO

- Nhlokomhaka.
- Vito ra ndhawu.
- Xivangelo xa ndzavisiso.
- Hikokwalaho ka yini vanhwanyana va biha emirini.
- Leswi nga endlwaka ku pfuna ku hunguta xiyimo lexi.
- Vito ra mutsari.

[20]

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 20

XIYENGE XA C: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO KOMA

XIVUTISO XA 3

Mukamberiwa a nga ngenisa swin'wana swa leswi landzelaka:

3.1 XINAVETISO

- Vito ra bindzu.
- Ndhawu laha ri kumekaka kona.
- Muxaka wa bindzu.
- Minxavo/tihakelo ta kona ku ya hi leswi endliwaka.
- Nkarhi wo pfula no pfala.
- Vutihlanganisi (tinomboro ta riqingho/ imeyili).
- Xilogene.

[20]

3.2 KHADI

- Vito ra mutsaleriwa.
- Leswi munhu a naveleriwaka swona.
- Nkarhi wa rendzo.
- Ku hlohlotela ku endzela entsungeni wa malwandle.
- Vito ra mutsari.

[20]

3.3 PHOSITARA

- Vito ra leswi tlangeriwaka.
- Ndhawu.
- Siku na nkarhi wo sungula.
- Xivulavuri xa siku.
- Swihungasi.
- Swakudya.
- Maambalelo.
- Xilogene.

[20]

NTSENGO WA XIYENGE XA C:	20
NTSENGO WA TIMARAKA:	80